

VOORWOORD

Dit oefenboek is vooral bestemd voor beginnende prozaschrijvers en dichters. In het boek is ruim twintig jaar ervaring als docent creatief schrijven gebundeld. In die jaren heb ik voor schrijfworkshops, schrijfcursussen en individuele cursisten diverse leermaterialen ontwikkeld. Groepen waar ik een aantal jaren cursussen aan heb gegeven, prikkelden me telkens om nieuwe oefenopdrachten te verzinnen. Daarbij heb ik ook geput uit diverse boeken over schrijven van proza en poëzie.

Het oefenboek bestaat uit drie delen:

Deel 1 Basisoefeningen proza

Deel 2 Basisoefeningen poëzie

Deel 3 Themaoefeningen proza en poëzie

De oefeningen bij deel 3 kunnen in willekeurige volgorde worden uitgewerkt.

Ik denk dat dit boek een inspiratiebron is om een persoonlijke schrijfstijl en zeggingskracht te ontdekken en te ontwikkelen en aanleiding kan zijn tot het samenstellen van een verhalenbundel, een dichtbundel of het schrijven van een roman, autobiografie, een theaterstuk of een cabaretprogramma. Dit oefenboek bevat voldoende handvatten om zo'n doel te realiseren.

Veel inspiratie en schrijfplezier gewenst.

Niek van den Raad

Onderwijskundige, schrijfcoach, schrijver, dichter, verhalenverteller.

Albert Einstein
Met logica kom je van A naar B,
met verbeelding kom je overal.

INHOUDSOPGAVE

DEEL 1 BASISOEFENINGEN PROZA SCHRIJVEN	7
ASPECT 1 HET ARSENAAL VAN DE SCHRIJVER	7
Schrijfstijl	7
Werken met persoons en grammaticaal perspectief	11
Een handeling omschrijven	11
Een personage opbouwen	11
Een ruimte beschrijven	12
Een dialoog schrijven	14
ASPECT 2 PROZA SOORTEN EN VORMEN	15
Inleiding	15
Soorten verhalen	15
De opbouw van een verhaal	16
Vormen van verhalen	17
Verzinnen van een plot	18
Een schrijfplan maken	19
Voorbeelden van uitwerkingen	21
ASPECT 3 GENRES	23
Inleiding	23
Autobiografisch schrijven	23
Hhistorisch verhaal	28
Kinderverhaal	29
Liefdesverhaal	34
Misdaadverhaal	35
Reisverhaal	35
Spannend verhaal	35
Biografisch verhaal	36
ASPECT 4 THEATERDIALOGEN	40
Inleiding	40
A Toneeldialogen	41
Inleiding	41
Soorten stukken	41
Duur van een stuk	42
Oprachten met voorbeelden	42
B Cabarets scènes	49
Inleiding	49
Voorbeelden met opdrachten	49
DEEL 2 BASISOEFENINGEN DICHTEN	55
Inleiding	55
ASPECT 1 HET ARSENAAL VAN DE DICHTER	55
Inleiding	55
ASPECT 2 TECHNISCHE ASPECTEN	57
Inleiding	57
Metrum	57
Perspectief	58
Rijmsoorten	59
Stijlfiguren	60
ASPECT 3 DICHTVORMEN	61
Inleiding	61
Gebonden vormen	62

Speelse vormen	65
Light verses	66
Vrije vorm	67
Beeldgedichten	67
ASPECT 4 EEN METHODE OM EEN GEDICHT TE SCHRIJVEN	69
Inleiding	69
Schrijven vanuit je hart en buik	69
Schrijven vanuit het arsenaal van de dichter	70
Je gedicht beoordelen aan de hand van vragen	70
DEEL 3 THEMAOEFENINGEN	71
Inleiding	71
THEMA 1 EMOTIES	71
Inleiding	71
Opdrachten	71
Voorbeelden van uitwerkingen	74
THEMA 2 HET GANZENBORD	77
Inleiding	77
Opdrachten	77
Voorbeelden van uitwerkingen	80
THEMA 3 DE HOOFDZONDEN	82
Inleiding	82
Opdrachten	82
Voorbeelden van uitwerkingen	82
THEMA 4 RUIMTE, TIJD EN ELEMENTEN	86
Inleiding	86
Opdrachten	86
Voorbeelden van uitwerkingen	89
THEMA 5 TEKENS	93
Inleiding	93
Opdrachten	93
Voorbeelden van uitwerkingen	94
THEMA 6 ARCHETYPEN	95
Inleiding	95
Opdrachten	97
Voorbeelden van uitwerkingen	97
THEMA 7 NATUUR	99
Inleiding	99
Opdrachten	100
Voorbeelden van uitwerkingen	101
THEMA 8 BIJZONDERE HERINNERINGEN	104
Inleiding	104
Opdrachten	104
Voorbeelden van uitwerkingen	105
Bijlagen	107
Stijlfiguren	107
Kenmerken van archetypen	109
Drijfveren en archetypen	113
Literatuurlijst	114
Profiel van de schrijver	115
Dankwoord	116

DEEL 1 BASISOEFENINGEN PROZASCHRIJVEN

ASPECT 1 HET ARSENAAL VAN DE SCHRIJVER

Inleiding

In dit deel worden de volgende aspecten behandeld:

Schrijfstijl

Werken met persoons- en grammaticaal perspectief

Een handeling omschrijven

Een personage opbouwen

Een ruimte beschrijven

Een dialoog schrijven

Per aspect wordt uitleg gegeven, met voorbeelden toegelicht en opdrachten gegeven om te oefenen. Elke opdracht kun je op jouw manier uitwerken, bv. in de vorm van een autobiografisch verhaal (*non-fictie*), een verzonnen verhaal (*fictie*) en/of een mix (*autobiofictie*).

1 SCHRIJFSTIJL

Bij dit onderdeel komen de volgende aspecten aan de orde:

stijlvorm,

stijltoon,

de B-E-B - methode,

schrijven over emoties,

stijlfiguren.

Stijlvorm

Je kunt een actieve of passieve stijlform gebruiken of een mengvorm.

Voorbeelden in de OVT:

Passief beschrijven (de lijdende vorm).

Hij had nogal wat te vertellen. Tijdens zijn vakantie was hij uit bed gevallen. Hij was gelukkig snel overeind kunnen komen.

Actief beschrijven (de bedrijvende vorm).

Hij vertelde het volgende: 'Opeens viel ik uit mijn bed. Gelukkig stond ik direct weer op.'

Een mengvorm

Hij vertelde het volgende: 'Opeens viel ik uit mijn bed. Gelukkig was er niets ernstigs gebeurd, maar de schrik zat er goed in. Na tien minuten was ik de schrik alweer vergeten.'

Opdracht

Beschrijf de volgende situatie in de drie vormen. Je mag ook een eigen situatie verzinnen. *Een onverwachte ontmoeting met een bekende die je lang niet gezien hebt.*

Stijltoon

Je kunt in het algemeen twee soorten tonen onderscheiden: *sober (zakelijk)* en *lyrisch (beeldend, poëtisch)*. Hierbij kun je ook weer variëren van sober naar zeer sober en van lyrisch naar zeer lyrisch. De stijlen kun je ook in mengvorm toepassen. Het gaat om het vinden van de toon die bij je verhaal past.

Andere aspecten bij toon zijn: de woordkeus bij het omschrijven van een handeling, het toepassen van stijlfiguren, het gebruik van bijvoeglijke naamwoorden, korte en/of lange zinnen, veel of weinig details. Afwisseling en variatie verhoogt de zeggingskracht.

Voorbeelden:

Zakelijk: Hij liep naar de bal toe.

Lyrisch: Hij rende als een haas op de bal af.

Opdracht

Beschrijf de volgende situatie zowel op een zakelijke als op een lyrische toon. Je mag ook een eigen ervaring of situatie gebruiken.

Het uitzicht vanuit je vakantiehuis.

De B.E.B-methode

Dit is een methode om in drie stappen op basis van scènes uit je leven een beschrijving met een betekenis te laten ontstaan met een begin, een midden en een einde.

Beeld: Vertel zo beeldend mogelijk over een herinnering of gebeurtenis.

Emotie: Koppel er een gevoel aan.

Betekenis: Koppel er een betekenis aan.

Voorbeeld

Ik herinner me nog goed het witte T- shirt dat ik cadeau kreeg van kleinkind Vera. Een T-shirt met een verjaardagwens, het getal 75, een tekening van een ballon en een slinger. (Beeld)

Het cadeau ontroerde me diep en gaf me een gevoel van intense blijdschap en trots. Blij dat Vera dit voor mij over had en trots dat ik zo'n speels kleinkind had. (Emotie)

Ik voelde me door haar gezien en gewaardeerd als iemand die belangrijk voor haar is. Ik heb het shirt het hele feest gedragen en het hangt in mijn werkkamer. (Betekenis)

Opdracht

Kies een vergelijkbare situatie uit jouw leven en beschrijf dat volgens de B.E.B.-methode.

Emoties benoemen

Een belangrijk aspect bij het opbouwen van een personage is hoe die emotioneel reageert op situaties. We onderscheiden vier basisemoties: woede, angst, verdriet en vreugde. Van deze vier zijn diverse emoties af te leiden.

Bij het beschrijven van emoties komt een bekend schrijfdogma om de hoek kijken: show, don't tell. Als je aan de lezer duidelijk wilt maken wat een personage voelt, is de neiging groot dit zeer direct te doen. 'Ze voelt zich verdrietig', of: 'Hij keek haar boos aan.'

Het is duidelijk voor de lezer, maar pas als je met een beeld laat zien wat een emotie met het personage doet, kan de lezer zich meer inleven. Daarom is het belangrijk je personage in je verhaal te kennen, leef je daarom vooraf in, in je personage. Probeer eerst te weten te komen wat jouw personage denkt en voelt. Ga vervolgens na waarom zo gedacht en gevoeld wordt; zijn de gedachten pijnlijk, aangenaam en/of verhelderend. Probeer daar een gevoel bij op te wekken, eventueel met behulp van herinneringen uit je eigen leven. Er zijn drie manieren om emoties te benoemen:

*concreet benoemen,
omschrijven in een beeld,
een mix gebruiken.*

Concreet benoemen

*Paul trekt vermoeid zijn jas uit.
Pauline zit verdrietig op de bank.*

Omschrijven in een beeld

*Paul trekt traag zijn jas uit, het lijkt wel of zijn armen tien keer zo zwaar zijn geworden in de loop van de dag.
Pauline zit op de bank met een hoofd dat lijkt op een met water gevulde ballon die elk ogenblik uit elkaar kan knallen.*

Een mix

*Paul staat moe voor de kapstok en denkt terwijl hij zijn jas uittrekt: Het lijkt wel of mijn armen vandaag tien keer zwaarder zijn geworden.
Pauline zit op de bank, zo verdrietig heeft ze zich in tijden niet gevoeld, haar hoofd lijkt wel op een met water gevulde ballon die elk ogenblik uit elkaar kan knallen.*

Opdracht

Verzin drie eigen voorbeelden bij de drie manieren om emoties te benoemen.

Stijlfiguren

Met het toepassen van stijlfiguren kun je een specifieke sfeer en zeggingskracht bereiken. Het gaat er altijd om of het de zeggingskracht van je verhaal versterkt. Er bestaan veel stijlfiguren: *adynation, anafoor, climax, synesthesie, als-vergelijking, metafoor, personificatie, hyperbool, pleonasme*. In bijlage op blz. 107 vind je een totaaloverzicht met een korte uitleg en voorbeelden. Ik laat je hier met vier figuren oefenen:

*de als-vergelijking,
vergelijkingen zonder het woord 'als',
de metafoor,
de personificatie.*

Als - vergelijkingen

Je kunt zeggingskracht bereiken door te werken met vergelijkingen. Traditioneel is het vergelijken van mensen met bomen of dieren. Gebruik eens vergelijkingen die niet zo voor de hand liggen: bijvoorbeeld met een landschap, een weersgesteldheid, een meubel, een gebouw, een groente of apparatuur.

Voorbeelden:

*De oude man liep door de gang als een houten plank.
De spreker oreerde als een bak bruine spruitjes.
Zij zat op de bank als een ingezakte pudding.*

Opdracht 1

Verzin per gegeven voorbeeld drie eigen vergelijkingen.

Opdracht 2

Maak de hieronder staande zinnen af, je mag daarbij geen bestaande uitdrukkingen gebruiken:

De baby dronk de melk als ...

Mijn buurvrouw kletst als een ...

De voetballer draafde over het veld als ...

De jonge vrouw liep door de winkel als ...

Vergelijkingen zonder het woord 'als'

Je kunt ook een vergelijking maken zonder het woord *als*, dan is er sprake van een gelijkstelling.

Voorbeelden:

Mijn verhaal is een schaduw van mijn leven.

Ik ben een deur zonder slot.

De vrouw leek op een standbeeld.

Opdracht

Verzin per gegeven voorbeeld drie eigen vergelijkingen zonder het woord 'als' te gebruiken.

Metafoor

Bij een metafoor heeft een begrip een betekenis gekregen uit een andere categorie van betekenis.

Voorbeelden:

Een vlinder staat voor vrijheid.

Lente staat voor een nieuw begin.

Een boom staat voor de mens.

De aarde staat voor moeder.

Opdracht

Verzin een metafoor bij de onderstaande begrippen:

huis,

eik,

vogel,

winter.

Personificatie

Aan niet menselijke verschijnselen menselijke kwalificaties toekennen noemen we personificatie.

Voorbeelden

Ik voel me als een jong veulen. (animalisatie)

Ik voel me een gesloten boek. (materialisatie)

Opdracht

Verzin voor elk gegeven voorbeeld drie eigen voorbeelden.

2 WERKEN MET PERSOONS - EN GRAMMATICAAAL PERSPECTIEF

Bij het *persoonsperspectief* gaat om de vraag. Wie vertelt het verhaal? Een ik, jij, zij, wij of een men? Of vervult een voorwerp, plant of dier de rol van verteller?

Bij *grammaticaal perspectief* gaat het om de tijd waarin je het verhaal schrijft.

Je kunt in de tegenwoordige tijd (OTT) schrijven of in de verleden tijd (OVT), of wisselende tijdsvormen gebruiken door bijvoorbeeld te werken met *flashback* (terugblik) en/of *flashforward* (voortuitblik).

Wat je kiest hangt af van de sfeer die je een verhaal mee wilt geven.

Opdracht

Onderwerp: Het ontbijt.

A Beschrijf kort hoe je vanmorgen ontbeten hebt. Gebruik de ik- vorm en de tegenwoordige tijd (OTT).

B Schrijf het verhaal in de verleden tijd door een andere persoon die jou heeft zien ontbijten. (OVT).

C Schrijf het verhaal vanuit een onderdeel van het ontbijt: bijvoorbeeld: de koffiepot, de botervloot, het broodmes en doe dat in de tegenwoordige tijd (OTT).

3 EEN HANDELING OMSCHRIJVEN

Je kunt een handeling op verschillende manieren beschrijven. De keus hangt mede af van de sfeer van het verhaal of de stemming van de personages.

Voorbeelden:

Toen hij omviel, lachte ik me een breuk.

Zij rent met de snelheid van het licht naar de bal.

De muzikanten spelen de sterren van de hemel.

Zij stierven van de honger.

Kom binnen drie tellen hier!

Opdracht

Bij het omschrijven van handelingen zijn *werkwoorden* essentieel voor de sfeer van een verhaal.

De dief gluurt naar binnen.

De verliefde jongen omhelst zijn vriendin.

De alcoholist slokt een glas bier naar binnen.

De moeder roept haar kind.

De reiziger komt de trein binnen.

Verzin per gegeven voorbeeld drie andere werkwoorden waarmee je de handeling kan omschrijven waardoor er een andere sfeer ontstaat.

4 EEN PERSONAGE OPBOUWEN

Bij de opbouw van een personage is het belangrijk dat door jouw beschrijving het personage voor de lezer gaat leven. Hierbij zijn vier aspecten van belang: uiterlijk, gedrag, karakter en hoe het personage met emoties omgaat. Voor het opbouwen van een personage kun je onderstaande vragen gebruiken. Voor 'hij' kun je ook 'zij' lezen.
Hoe ziet hij eruit? Speciale uiterlijke kenmerken?

Welke kleding draagt hij? Welke details vallen daaraan op?
Hoe beweegt hij?
Hoe klinkt zijn stem?
Wat zijn de gewoontes (slapen, eten, drinken, hobby's).
Waar houdt hij van en waar heeft hij een hekel aan?
Welke sfeer hangt om de persoon heen: warm, koud, gezellig?
Wat zijn de belangrijkste karaktereigenschappen?
Wat is de relatie tot de andere personages?
Wat is de rol en/of taak in het verhaal?
Welke invloed heeft hij op anderen?
Welke invloed hebben anderen op hem?
Wat overkomt hem?
Welke acties onderneemt hij?
Hoe gaat hij met emoties om?
Hoe reageert hij emotioneel op situaties?

Opdracht 1

Een eenzame bochelaar draagt zijn bochel als een zware last. Hij leidt een zwerversbestaan, bedelt, wordt onheus bejegend. Hij is in het bezit van een bos sleutels, die zijn hem dierbaar. Hij weet niet waarom. Hij heeft vage herinneringen aan een vroeger leven. Trekt van land tot land en is misschien wel op zoek naar het einde of het begin van de wereld. *

*De bochelaar is een personage uit het verhaal 'Hoe de bochelaar zijn bochel verloor' van Willem Glaudemans uit zijn boek: Het nachtblauwe boek.

Beschrijf zo gedetailleerd mogelijk hoe de bochelaar er qua uiterlijk en houding volgens jou uitziet. Probeer zoveel mogelijk zintuiglijke indrukken te gebruiken.

Opdracht 2

Kies iemand uit je omgeving en beschrijf die en let daarbij op de aspecten: uiterlijk, gedrag, karakter en hoe degene met emoties omgaat. Laat degene die je beschrijft jouw beschrijving lezen en vraag of diegene zich daarin herkent.

Opdracht 3

Verzin een personage dat in een verhaal het hoofdpersonage wordt en beschrijf zo gedetailleerd mogelijk het uiterlijk, het gedrag, het karakter en hoe jouw personage met de vier basisemoties omgaat.

5 EEN RUIMTE BESCHRIJVEN

Hieronder worden bij drie voorbeelden van ruimtes opdrachten gegeven:

*interieur,
exterieur,
landschap.*

Hoe gedetailleerd en uitgebreid je een ruimte in een verhaal beschrijft, hangt af van het belang van de ruimte voor je verhaal.

Interieur

Opdracht 1

Op een zekere dag klopte Jaro aan bij een vervallen huisje dat aan de rand van een dorpje stond. Een oude vrouw deed open. Jaro bood zijn dienst aan: een verhaal vertellen voor kost en een slaappleats. De vrouw reageerde glimlachend: 'Leuk, kom binnen, welkom.' De vrouw wilde graag, voordat zij stierf, een verhaal horen over het leven van rijke mensen. Jaro vouwde zijn handen tot een kom, keek erin en schetste voor de vrouw in kleurrijke beelden het dagelijks leven van de rijken. Na afloop van het verhaal glimlachte de vrouw, maar zweeg. Toen Jaro zijn handen tot een kom vouwde en om voedsel vroeg dat daarin paste, zei de vrouw: 'Ik heb alleen kruidensoep voor je, die kun je niet met je handen eten. Hier gebruik mijn kom maar.' Ze gaf hem een blauwe kom van aardewerk. Ze vulde deze tot de rand met heerlijk geurende soep. Jaro at die met smaak op. *

*Deel uit mijn verhaal 'De uitdaging'.

Beschrijf zo gedetailleerd mogelijk hoe de kamer van de vrouw er volgens jou uit ziet. Zorg ervoor dat de lezer de kamer voor zich kan zien.

Opdracht 2

Beschrijf zo gedetailleerd mogelijk een bestaande of verzonnen kamer. Zorg ervoor dat de lezer de kamer voor zich kan zien. Laat bij een bestaande kamer iemand die de kamer ook kent jouw beschrijving lezen en vraag of het klopt. Laat bij een verzonnen kamer iemand die tekenen en kijk of de tekening klopt met het beeld dat jij in je hoofd had. Je kunt ook beide opties uitwerken.

Exterieur

Opdracht 3

Beschrijf zo gedetailleerd mogelijk hoe het hutje van de vrouw er volgens jou van buiten uitziet. Zorg ervoor dat de lezer de hut voor zich kan zien. Laat die tekenen door een ander en kijk of de tekening klopt met het beeld dat jij in je hoofd had.

Opdracht 4

Beschrijf zo gedetailleerd mogelijk een bestaand of verzonnen huis (droomhuis). Zorg ervoor dat de lezer het huis voor zich kan zien. Laat bij een bestaand huis iemand die het huis kent jouw beschrijving lezen en vraag of die klopt en laat bij een verzonnen huis iemand dat tekenen en kijk of de tekening klopt met het beeld dat jij in je hoofd had.

Een landschap

Opdracht 5

Kies voor een bestaand landschap of een verzonnen landschap. Beschrijf het landschap zo gedetailleerd mogelijk en gebruik daarbij veel zintuiglijke waarnemingen. Laat het iemand lezen die het landschap ook kent en vraag of jouw beschrijving klopt. Laat bij een verzonnen landschap iemand het landschap tekenen en kijk dan of de tekening klopt met het beeld dat jij in je hoofd had.

6. EEN DIALOOG SCHRIJVEN

In een verhaal kun je ook werken met dialogen. Daarbij kun je twee soorten dialogen onderscheiden:

dialogen met sec de tekst,

dialogen met het beschrijven van handelingen en situaties.

Qua aard kun je daarbij twee soorten onderscheiden:

personages die samenwerken,

personages die niet samenwerken.

Hieronder worden een paar soorten dialogen toegelicht met voorbeelden.

Niet samenwerken met sec de tekst

Bij het 'niet samenwerken' in een dialoog kan de spanning verwoord worden door:

onzin te vertellen,

niet te reageren,

halve informatie te geven,

verkeerde informatie te geven,

te veel informatie te geven.

Een voorbeeld:

Marja: Wat ben je laat? Hoe komt dat?

Paul: Valt welt mee.

Marja: Een uur vind ik niet meevallen. Waarom ben je zo laat?

Paul: Zeur niet.

Marja: Waarom heb je niet even gebeld?

Paul: Hoe zo, omdat ik wat later ben, belachelijk.

Samenwerken met sec de tekst

Een voorbeeld:

Marja: Wat ben je laat?

Paul: Ik ben op ziekenbezoek geweest bij Peter.

Marja: Had je me niet even kunnen bellen?

Paul: Heb ik gedaan, maar je was in gesprek.

Marja: Hoe laat was dat?

Paul: Een uur of vijf.

Marja: Klopt, ik zat toen op internet. Wil je een borrel voor het eten? Hoe is het met Peter?

Dialoog met tekst en beschrijven van handelingen en situaties

Ook hierbij kun je dialogen onderscheiden van personages die samen werken of niet samenwerken.

Voorbeeld van samenwerken

Marja: Wat ben je laat? Ze omhelst hem.

Paul: Ik ben op ziekenbezoek geweest bij Peter. Hij trekt zijn jas uit, hangt die aan de kapstok en loopt de huiskamer binnen.

Marja: Ze volgt hem. Had je me niet even kunnen bellen? Ze kijkt hem indringend aan.

Paul: Heb ik gedaan maar je was in gesprek. Hij gaat op de bank zitten.

Marja: Ze gaat voor hem staan. Hoe laat was dat?

Paul: Een uur of vijf.